

V.N. Karazin”]. Available at: https://karazin.ua/storage/documents/247_0D1fUw4SP2JL4L23eUOLozulb.pdf [in Ukrainian].

21. Tsentr mizhnarodnykh proektiv “Ievroosvita”. Reitynh universytetiv Ukrainy “Top-200 Ukraina 2022”. 2022 [Center for international projects “Euroeducation”. Ranking of universities of Ukraine “Top-200 Ukraine 2022”]. Available at: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7420> [in Ukrainian].

22. Iavorska, O. (2016). Okhorona prav intelektualnoi vlasnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv: zdobutky, perspektyvy, problemy [Protection of intellectual property rights of scientific and pedagogical workers: achievements, prospects, problems]. *Bulletin of Lviv University. Legal series*. Vol. 63. pp. 113–119. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.09.2022

УДК 378.016:81

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.271021>

Лариса Купчик, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов

Національного університету водного господарства та природокористування

Альона Літвінчук, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов

Національного університету водного господарства та природокористування

АНГЛІЙСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Сучасні освітні інтеграційні процеси і підвищення рівня академічної мобільності всіх учасників освітнього процесу актуалізували пропозицію англomовних освітньо-професійних програм у європейському освітньому просторі. У статті здійснено ретроспективний статистичний аналіз англomовних програм підготовки бакалаврів, магістрів і докторів філософії у закладах вищої освіти неанглomовних країн Європи. Виявлено спектр і категорії таких програм, виокремлено основні чинники і переваги їх інтеграції, а також труднощі, які виникають у реалізації цього освітнього процесу.

Ключові слова: вища освіта; інтернаціоналізація; англійська мова як засіб викладання; англomовна програма; багатомовність.

Табл. 1. Літ. 14.

Larysa Kupchyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Foreign Languages Department

National University of Water and Environmental Engineering

Alona Litvinchuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Foreign Languages Department

National University of Water and Environmental Engineering

ENGLISH AS A MEDIUM OF INSTRUCTION IN HIGHER EDUCATION: THE EUROPEAN CONTEXT

Modern integration processes in education and increasing rate of academic mobility of all participants of educational process have actualized the offer of English-taught programmes in higher education in Europe. The article is devoted to the retrospective and statistical analysis of these programmes functioning at undergraduate, graduate and postgraduate levels in the institutions of higher education in non-English speaking countries. The authors emphasize the increasing tendency in the number of degree programmes based on the use of English Medium Instruction in most European countries with the Netherlands, Germany and France taking the lead. The main idea underlying this process is attracting foreign students and promoting the rate of internalization by means of integrating both international and intercultural dimensions in the curricula of domestic students. The performed analysis shows that English Medium Instruction in most universities prevails in Master and PhD degree programmes, with the number of Bachelor English-taught degree programmes steadily increasing as well. There is suggested a general classification of all English-taught programmes categorized into main, staple, market-oriented, and marginal disciplines that allows identifying the main areas of their functioning. It engages all the areas of study but with priority share in Business and Management followed by Engineering and Technology, and Social Sciences. In addition, there are identified the key factors of English-taught programmes integration, incl. an increased rate of global profile and visibility, avoiding language barriers when attracting foreign students, improving international and intercultural competencies and awareness, increasing the number of students, brain gain, and finally altruistic motivation to contribute to the progress of less developed countries. The authors also identify a series of difficulties of these programmes implementation, such as the English language proficiency of both students and the faculty, methodologic and didactic aspects, etc. which demand a comprehensive system of measures to be taken.

Keywords: higher education; internationalization; English as a medium of instruction; English-taught programme; multilingualism.

Постановка проблеми. Інтернаціоналізація вищої освіти, збільшення академічної мобільності як викладачів, так і студентів, розроблення спільних проєктів ініціювали “появу інноваційних освітніх процесів, підвищення у суспільстві ролі вищої освіти та масовість в оволодінні нею потребують посилення інтеграції, глобалізації, урізноманітнення типів, форм цієї освіти” [2, 85], посилили роль англійської мови як робочої мови у сфері освіти й науки на європейському континенті, що визначило напрями мовної політики багатьох закладів вищої освіти (ЗВО).

Ретроспективні дослідження виявили, що англійську мову використовували як мову викладання у ЗВО неангломовного європейського простору ще до прийняття Болонської декларації, яка лише посилила цей процес, визначивши англійську щонайменше допоміжною мовою навчального процесу. Поряд з цим, навряд чи є хоч одна освітня програма, яку в Європі не пропонують вивчати англійською мовою, чи наукова конференція або семінар, де б нею частково чи повністю не презентували результати досліджень англійською мовою. Ще у 2005 р. Європейська Комісія зазначила: “Інтегроване вивчення змісту і мови ... має здійснити значний внесок до цілей вивчення мов у Союзі. Воно може надати ефективні можливості для учнів використовувати нові мовні навички зараз, а не вчити їх для використання у майбутньому. Воно відкриває двері до мов для ширшого кола студентів, ... і тих, хто не зреагували на вивчення мови під час формального навчання у навчальних закладах. Воно надає доступ до мови без зайвих затрат часу у навчальному плані, що дуже важливо у професійній освіті” [8, 8,10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про підвищення інтересу теоретиків та практиків до питання викладання професійно-орієнтованих дисциплін іноземною мовою на різних рівнях освіти. У студіях Г. Лотфі Гаруді [5] розкрито особливості білінгвальної освіти у школах Уельсу та Англії, дисертаційна робота С. Ситняківської [6] сфокусована на теорії та практиці білінгвальної підготовки фахівців соціальної сфери на рівні вищої освіти. Питання організації білінгвальної освіти засобами англійської мови актуалізовано також у працях як вітчизняних (С. Іваненко [1], Р. Кравця [3], Л. Купчик [4] та ін.), так і зарубіжних вчених (Д. Біндер [9], П. Келлі [12], А. Кульганек [9], А. Пеллі-Ереншпергер [12], Г.-Д. Поль [11], С. Мандль [9], П. Штудер [12], та ін.).

Метою статті є виявити спектр англомовних програм та особливості інтеграції англійської мови як мови викладання у закладах вищої освіти у неангломовних країнах європейського освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. “Англійська мова

як засіб викладання” (English Medium Instruction) передбачає використання англійської мови для викладання навчальних дисциплін у країнах чи юрисдикціях, у яких для більшості населення першою мовою не є англійська” [13, 6]. Найбільшу кількість іноземних студентів у 2015 р. налічували такі європейські країни, як Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди, Іспанія, Туреччина, Австрія і т. д. Незважаючи на те, що мовою викладання у тик країнах є французька, німецька, італійська й ін., більшість студентів за програмами мобільності навчаються англійською мовою. У 2016 р. Studyportals виявив 8000 курсів в університетах неангломовних країн, які викладають англійською мовою [13, 6].

Результати спільного дослідження Studyportals і Academic Corporation Association виявили у 2001 р. уже 725 англомовних магістерських програм на теренах континентальної Європи. Проте ця кількість різко зросла до 2389 у 2007 р. і 8089 у 2014 р. Щодо англомовних бакалаврських програм, таких було заявлено 3000 у 2017 р. [13, 7]. 2021 р. вразив обсягом англомовних програм, кількість яких сягнула у провідних ЗВО світу позначки 27874 за межами чотирьох основних англомовних локацій, за даними Studyportals, 17562 (63 %) з яких припадають на європейський простір вищої освіти. Й оскільки мовою викладання стала більш звична англійська, то почала зростати конкуренція серед ЗВО неангломовних країн, серед яких у європейському просторі лідирують Нідерланди, Німеччина і Франція. Так, кількість іноземних студентів у ЗВО Нідерландів зросла у 2019/20 н. р. до 94000. А освітній простір Німеччини приваблює для іноземних студентів завдяки безкоштовній вищій освіті у державних закладах, де у 2013 р. навчалось 197000 іноземних студентів, а у 2019/20 н. р. їх кількість збільшилася до 320000 [13, 8–9]. Хоча англомовними програмами цікавляться поряд з іноземними, й місцеві випускники шкіл.

ЗВО Австрії також усе більше дисциплін пропонують вивчати англійською мовою. Пропозиція англомовних програм, спільних ступенів (joint degrees) чи подвійних дипломів (double degrees) у просторі вищої освіти Австрії слугує як механізмом залучення іноземних студентів, так і сприяє інтернаціоналізації ЗВО, тобто інтеграції міжнародних і міжкультурних вимірів у курикулум вітчизняних студентів. Прикладом можна назвати Технічний університет міста Грац, де з 33 магістерських програм 16 є повністю англомовними, включаючи всі технічно-природничі дисципліни, як і усі 14 спеціальностей з підготовки доктора філософії [11, 38]. Схожу картину виявив аналіз вебсторінки Університету Сорбонни (<https://www.sorbonne-universite.fr/en/programs-english>), де пропозиція англомовних програм сфокусована теж на рівні підготовки магістра і, незважаючи на порівняно невелику цифру з

країнами німецькомовного простору, налічує дев'ять повністю англомовних програм. А у Швейцарії вищі школи теж підтримують загальноєвропейську тенденцію і втричі збільшили кількість англомовних програм уже у 2004–2007 рр., де на кінець 2007 р. 13 бакалаврських програм викладали англійською у порівнянні з трьома у 2004 р. Серед англомовних програм у швейцарських ЗВО лідирують “Економіка і послуги”, “Хімія і природничі науки”, “Дизайн”, “Техніка та інформаційні технології” [12, 12].

Загалом, запропоновані англомовні програми класифікують за чотирма категоріями (див. табл. 1):

1. **Основні програми (main disciplines)**, які формують кістяк англомовних програм у неангломовних країнах і представляють такі програми, як бізнес і маркетинг, інженерія і технології, соціальні науки.

2. **Базові програми (staple disciplines)** є менш поширеними, ніж основні. Сюди відносять природничі науки і математику, комп'ютерні науки й ІТ, медицину і охорону здоров'я.

3. **Ринково-орієнтовані програми (market-specific disciplines)** становлять групу переважно не наукових дисциплін і представлені переважно в англомовних країнах.

4. **Вузькоспеціальні програми (marginal disciplines)**, які пропонують предметно-спеціальні знання, проте не становлять велику частку програм на конкретному ринку. Хоч вони й готують важливих, кваліфікованих спеціалістів для ринку, але не є поширеними у спектрі англомовних програм [13, 8–9].

Так, за даними інституції Німецької академічної служби обміну, уже у 2011 р. половина бакалаврських програм викладалася англійською, 460 з 640

Таблиця 1

Англомовні програми у європейському неангломовному просторі, %

Категорія	Назва англомовної програми	Частка, %
Основні	Бізнес і менеджмент	21
	Інженерія і технології	13
	Соціальні науки	15
Базові	Природничі науки і математика	10
	Комп'ютерні науки і ІТ	9
	Медицина і охорона здоров'я	5
Ринково-орієнтовані	Гуманітарні науки	6
	Мистецтво, дизайн і архітектура	7
	Науки про навколишнє середовище і землю	5
	Освіта	2
Вузько-спеціальні	Прикладні науки і професії	2
	Право	2
	Сфера обслуговування, дозвілля і спорт	1
	Журналістика і медіа	2
	Сільське і лісове господарство	1

Джерело: British Council, Studyportals [13, 24–25].

міжнародних магістерських програм використовували англійську як єдину мову викладання (для порівняння – у 2007 р. таких програм було 250), і на рівні доктора філософії 184 з 294 були структурованими відповідно до міжнародних вимог і також викладалася англійською мовою [14]. Проте, з огляду на подальше працевлаштування на місцевому ринку праці, існує і невдоволення студентів (наприклад, у Німеччині й Австрії), переважно іноземних, викладання виключно англійською мовою, що підтверджує і директор Гердер Інституту у філологічному інституті Лейпцигського університету К. Фандріх, будучи переконаним, що не варто переходити виключно на англійську і “поводитися з науковою німецькою мовою як з мачухою” [10], а

шукати новий багатомовний спосіб проведення фахових заходів, підготовки матеріалів, тощо.

Тим не менше, з огляду на стрімкий ріст кількості англомовних програм у досліджуваному просторі Європи важливо виокремити чинники їх інтеграції у ЗВО, а саме:

1. Підвищення міжнародного профілю ЗВО, напр. у порівнянні з іншими ЗВО країни чи як драйвер задля посилення міжнародного партнерства (напр. через запровадження подвійних дипломів чи програм обміну);

2. Зняття мовних бар'єрів при зарахуванні іноземних студентів, тобто задля залучення тих із них, які не бажають навчатися мовою викладання у певній країні;

3. Удосконалення міжнародної компетентності місцевих студентів через посилення міжкультурного порозуміння за допомогою спільного навчання з студентами з-за кордону, які є представниками іншої національності чи культурної спільноти, і готуючи студентів до глобального/міжнародного ринку праці;

4. Компенсація скорочення закладів, а саме розв'язати проблему нестачі місцевих студентів чи поліпшити дохід закладу через надходження від плати за навчання іноземними студентами;

5. “Brain gain”, чи працевлаштування міжнародного академічного персоналу і талантів, тобто студентів рівня доктор філософії, і залучення іноземних студентів як майбутньої робочої сили для країни чи регіону;

6. Альтруїстичний мотив, тобто внесок у розвиток країн третього світу, надаючи високоякісну освіту студентам з відповідних країн [7, 52].

Тим не менше, імплементація англійської як робочої мови у вищій освіті містить і низку труднощів, які варто враховувати як з позиції студента, так і викладача, найбільш важливими з яких є:

1) пороговий рівень володіння англійською мовою як викладачів, так і студентів;

2) методико-дидактичні аспекти викладання фахового змісту англійською мовою.

Зняття цих труднощів передбачає низки заходів, необхідних для імплементації ЗВО, а саме:

1) курси / заняття з вивчення англійської мови, як для студентів, так і викладачів (за можливості – безкоштовні);

2) розроблення тестових завдань з метою визначення порогового рівня володіння англійською мовою учасників навчального процесу;

3) семінари / воркшопи підвищення кваліфікації викладачів ЗВО з питань методико-дидактичних особливостей викладання фахового змісту англійською мовою.

Висновки. Використання англійської мови як робочої мови (т. з. *lingua franca*) у неангломовному просторі вищої освіти Європи стало рушійним елементом її інтернаціоналізації, підвищення рейтингу ЗВО, механізмом атракції іноземних студентів на різних рівнях (бакалавр – магістр – доктор філософії) з їх подальшим можливим працевлаштуванням на місцевому ринку праці. Проаналізовані статистичні дані свідчать про невинне зростання кількості англомовних програм у різних ЗВО усіх країн Європи, використання досвіду яких (як позитивного, так і негативного) може стати основою для полегшення імплементації англомовних програм у ЗВО України.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вивченні досвіду імплементації англомовних програм у вітчизняних закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваненко С.В. Білінгвальне навчання як інструмент опанування спеціальних знань студентами немовних спеціальностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 67. Т. 1. С. 39–43.

2. Кобрій О., Брода М. Європейський вимір у визначенні змістових напрямів модернізації освітнього процесу у закладах вищої освіти України. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. № 7–8 (205–206). Дрогобич, 2022. С. 83–87.

3. Кравець Р. Роль іноземної мови в процесі інтернаціоналізації закладів вищої освіти. *Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал*. № 7. Дрогобич, 2019. С. 17–22.

4. Купчик Л. Англійська мова як засіб реалізації білінгвальної освіти у німецькомовних країнах Європи. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць*. Вип. 20 (1–2016). Ч. 2. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 346–331.

5. Лотфі Гаруді Г. Двомовна модель сучасної шкільної освіти. *Language: codification-competence-communication. International Scientific Journal*, 1 (2). Черкаси, 2020. С. 93–106.

6. Ситняківська С. Теорія і методика підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі в університетах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти. Рукопис. Житомир, 2019. 673 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/29500/1/dys_Sytnyakovska.pdf.

7. English-Taught Programmes in European Higher Education. The State of Play in 2014 / B. Wächter, F. Maiworm (eds.). Bonn: Lemmens Medien GmbH, 2014. 144 p.

8. European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006. Brussels: Publications office, 2005. Mode of access: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b3225824-b016-42fa-83f6-43d9fd2ac96d#>.

9. Internationalisierung an Österreichs Hochschulen. Wien: Österreichischer Wissenschaftsrat, 2021. 183 S. Zugangsmodus: https://www.wissenschaftsrat.ac.at/downloads/Empfehlungen_Stellungnahmen/2022-2019/Internationalisierung-an-%C3%96sterreichs-Hochschulen_Endversion.pdf

10. Kemna V. Wird künftig auf Englisch statt Deutsch gelehrt? Deutschlandfunk. Sprache an Schule. 04.12.2015. Zugangsmodus: <https://www.deutschlandfunk.de/sprache-an-hochschulen-wird-kuenftig-auf-englisch-statt-100.html>.

11. Pohl H.-D. Englisch in Österreich, insbesondere in Schule und Hochschule. Englisch in europäischen Hochsprachen / B. Kaltz, G. Meiser & H. Haider Munske (Hrsg.). Erlangen: FAU University Press, 2020. S. 35–51.

12. Studer P., Pelli-Ehrensperger A., Kelly P. Mehrsprachigkeit an universitären Bildungsinstitutionen: Arbeitssprache Englisch im Hochschulfachunterricht. Winterthur: Zürcher Hochschule für Angewandte Wissenschaften, 2009. 41 S. Zugangsmodus: <https://digitalcollection.zhaw.ch/bitstream/11475/74/1/1222889142.pdf>.

13. The changing landscape of English-taught programmes / British Council, Studyportals. 2021. Mode of access: https://studyportals.com/wp-content/uploads/2021/12/British-Council_Studyportals_The-changing-landscape-of-English-taught-programmes-in-2021.pdf.

14. Vollmers F. Zu viel Englisch ist auch nicht gut. Frankfurter Allgemeine. 24.01.2012. Zugangsmodus: <https://www>.

faz.net/aktuell/karriere-hochschule/campus/studium-zu-viel-englisch-ist-auch-nicht-gut-11615017.html.

REFERENCES

1. Ivanenko, S.V. (2019). Bilinhvalne navchannia yak instrument opranuvannia spetsialnykh znan studentamy nemovnykh spetsialnosti [Bilingual teaching as a means of mastering special knowledge by the students of nonlinguistic specialties]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. Zaporizhzhia, No. 67. Part 1. pp. 39–43. [in Ukrainian].

2. Kobrii, O. & Broda, M. (2022). Yevropeyskyi vymir u vyznachenni zmistovnykh napriamiv modernizatsii osvithnoho protsesu u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [European dimension in determining the content directions in modernization of the educational process in higher education institutions of Ukraine]. *Youth and market: monthly scientific-pedagogical journal*. No. 7–8 (205–206). Drohobych, pp. 83–87. [in Ukrainian].

3. Kravets, R. (2019). Rol inozemnoi movy v protsesi internatsionalizatsii zakladiv vyshchoi osvity [The role of foreign language in the process of internationalization of higher education institutions]. *Youth and market: monthly scientific-pedagogical journal*. No. 7. Drohobych, pp. 17–22. [in Ukrainian].

4. Kupchuk, L. (2016). Anhliiska mova yak zasib realizatsii bilinhvalnoi osvity u nimetskomovnykh krainakh Yevropy [English as a means of bilingual education implementation in German-speaking countries of Europe]. *Pedagogical Education: Theory and Practice*. Collection of research papers. Issue 20 (1-2016). Part 2. Kamianets-Podilskyi, pp. 346–331. [in Ukrainian].

5. Lotfi Ghahrodi H. (2020). Dvovmovna model suchasnoi shkilnoi osvity [Bilingual model in modern school education]. *Language: sodification-competence-communication. International Scientific Journal*, 1 (2). Cherkasy, 2020. P. 93–106. [in Ukrainian].

6. Sytniakivska, S. (2019). Teoriia i metodyka pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoi sfery na bilinhvalnii osnovi v universytetakh [Theory and methodology of university training specialists in the social sphere on a bilingual basis]. *Doctor's thesis*. Zhytomyr, 673 p. [in Ukrainian].

7. English-Taught Programmes in European Higher Education. The State of Play in 2014 / B. Wächter, F. Maiworm

(eds.). Bonn: Lemmens Medien GmbH, 2014. 144 p. [in English].

8. European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006. Brussels: Publications office, 2005. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b3225824-b016-42fa-83f6-43d9fd2ac96d#> [in English].

9. Internationalisierung an Österreichs Hochschulen [Internationalization in Austrian higher schools]. Wien: Österreichischer Wissenschaftsrat, 2021. 183 S. Zugangsmodus: https://www.wissenschaftsrat.ac.at/downloads/Empfehlungen_Stellungnahmen/2022-2019/Internationalisierung-an-%C3%96sterreichs-Hochschulen_Endversion.pdf [in German].

10. Kemna, V. Wird künftig auf Englisch statt Deutsch gelehrt? [Will classes be taught in English instead of German in the future?]. *Deutschlandfunk. Sprache an Schule*. 04.12. 2015. Zugangsmodus: <https://www.deutschlandfunk.de/sprache-an-hochschulen-wird-kuenftig-auf-englisch-statt-100.html>. [in German].

11. Pohl, H.-D. Englisch in Österreich, insbesondere in Schule und Hochschule [English in Austria, especially at school and higher school]. *Englisch in europäischen Hochschulen / B. Kaltz, G. Meiser & H. Haider Munske (Hrsg.)*. Erlangen: FAU University Press, 2020. S. 35–51. [in German].

12. Studer, P., Pelli-Ehrensperger, A., Kelly, P. Mehrsprachigkeit an universitären Bildungsinstitutionen: Arbeitssprache Englisch im Hochschulfachunterricht [Multilingualism at universities: English as a medium of instruction at higher education institutions]. Winterthur: Zürcher Hochschule für Angewandte Wissenschaften, 2009. 41 S. Zugangsmodus: <https://digitalcollection.zhaw.ch/bitstream/11475/74/1/1222889142.pdf>. [in German].

13. The changing landscape of English-taught programmes / British Council, Studyportals. 2021. Available at: https://studyportals.com/wp-content/uploads/2021/12/British-Council_Studyportals_The-changing-landscape-of-English-taught-programmes-in-2021.pdf. [in English].

14. Vollmers, F. Zu viel Englisch ist auch nicht gut [Too much English is also not good]. *Frankfurter Allgemeine*. 24.01. 2012. Zugangsmodus: <https://www.faz.net/aktuell/karriere-hochschule/campus/studium-zu-viel-englisch-ist-auch-nicht-gut-11615017.html>. [in German].

Стаття надійшла до редакції 29.09.2022

*Вічний революціонер – дух що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастя й волю,
Він живе, він ще не вмер.
Ні попівській тортури,
Ні тюремні царські мури,
Ані війська муштровані, ні гармати лаштовані,
Ні шпionське ремесло
В гріб його ще не звело.*

*Іван Франко
видатний український поет, прозаїк, драматург, літературний діяч*

